

PB-PP | B-0000
BELGIE(N)-BELGIQUE

TvMR

TIJDSCHRIFT VOOR MENSENRECHTEN

In dit nummer:

Mensenrechten en sport: een strijd van lange adem

De atleet als mensenrechtenactivist

Vrijheid van religie op Franse voetbalvelden

Vlaams Sporttribunaal onder de loep

22ste jaargang • nr. 3
juli-augustus-september 2024
Driemaandelijks uitgave

Een uitgave van

LIGA VOOR
MENSEN
RECHTEN

Bg TvMR P: 3A9108
Afsendadres: Liga voor Mensenrechten
Leopold II laan 53, 1080 Sint-Jans-Molenbeek
V.U.: Kati Verstrepen
Leopold II laan 53, 1080 Sint-Jans-Molenbeek

Colofon

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijke uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofdredeacteur: Pieter Cannoot (UGent)
Eindredactie: Mathilde Sonnet
Redactie: Eva Albers, Hannah Aziza Ghulam Farag, Marie Cuvelier, Joyce De Coninck, Nozizwe Dube, Hadjira Hussain Khan, Louise Janssens, Laurens Lavrysen, Mathieu Leloup, Thibaut Lesseliers, Michaël Merrigan, Annelies Nachtergaele, Anne Oloo, Louise Reyntjens, Stijn Smet, Thea Staes, Rozelien Van Erdeghe, Cathérine Van de Graaf, Catherine Van De Heyning, Merel Vrancken, Joanna Wils

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten.

Abonnement op TvMR?
<https://mensenrechten.be/pagina/liga-abonnement>

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
Leopold II laan 53, 1080 Sint-Jans-Molenbeek
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <https://mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtentema's en het verspreiden van de kennis hierover.

Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, e.d. te weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. De redactie waakt over het wetenschappelijk karakter van de artikelen via een proces van peer review. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor de eigen redactionele bijdragen.

Jaarabonnements tijdschrift

Abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: €35

rek.nr. BE34 0011 2701 3290
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

Mensenrechten online

Je kan TvMR online raadplegen. Het meest recente nummer is enkel beschikbaar voor abonnees. TvMR geeft ook de website Tijd voor Mensenrechten uit, met gratis bijdragen over mensenrechten in België: <https://tijd.mensenrechten.be>.

© Niets uit deze publicatie mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Update

3

Dataretentie III: "Het arrest laat een dubbel gevoel na"

Protesteren binnenkort een misdaad?
We gingen in gesprek op 3/10!

Gesprek over juridische mogelijkheden binnen een krimpemde civiele ruimte

Editoriaal

5

Mensenrechten buitenspel?
Pieter Cannoot & Cathérine Van de Graaf

Artikel

7

Mensenrechten in, rond en door sport: een strijd van lange adem
Jeroen Scheerder

De potentie van de atleet als mensenrechtenactivist
Tobin den Blijker

Rechtspraak

20

Vrijheid van religie op Franse voetbalvelden
Cathérine Van de Graaf

Interview

24

Het Vlaams Sporttribunaal onder de loep
TvMR sprak met Cedric Vanleenhove
Pieter Cannoot

Dataretentie III: “Het arrest laat een dubbel gevoel na”

Het Grondwettelijk hof sprak zich uit over de derde versie van de Dataretentiewet, maar de juridische strijd is nog niet over. “Het arrest laat een dubbel gevoel na”, zegt Liga voor Mensenrechten-advocaat Raf Jespers. Aan de ene kant is het belangrijk dat het Hof prejudiciële vragen stelt aan het Hof van Justitie in Luxemburg om na te gaan of het bewaren van verkeersgegevens en locatiegegevens opgelegd aan de operatoren in overeenstemming is met de Europese privacyrichtlijn. Het gaat om twee essentiële discussiepunten in de bescherming van privacy en van de elektronische communicatievrijheid. Aan de andere kant laat het Hof op diverse punten een naar onze mening (te) verregaande inmenging in de communicatievrijheid toe. Zo motiveert het arrest wat betreft het bewaren van gegevens in geografische zones ‘dat deze inderdaad aanzienlijk zijn, zodat niet uitgesloten is dat het volledige of een groot deel van het grondgebied gedekt is’. Daarbij dan stellen dat dat niet gelijkgesteld moet worden met een algemene en ongedifferentieerde bewaring, is erg betwistbaar en is naar de mening van de Liga in strijd met diverse uitspraken van het Hof van Justitie in Luxemburg. Ook de kritiek van de Liga dat de wet veel te ruim is door te bepalen dat tien verschillende autoriteiten toegang krijgen tot door de operatoren bewaarde gegevens, wordt afgewezen omdat een omzendbrief van de minister nog nader zou bepalen welke autoriteiten toegang kunnen krijgen. De Liga betreurt deze afwijzing omdat zij deze cruciale bepaling van wie toegang krijgt tot gegevens, in handen legt van een eenvoudige omzendbrief van een minister. Ook andere motieven van het arrest staan volgens de Liga op gespannen voet met het respect voor de communicatievrijheid. Het is de derde keer dat het Grondwettelijk Hof zich over de dataretentiewet uitspreekt. Dit derde arrest gaat in grote mate in tegen de principes over

de privacy die in de twee voorgaande arresten werden aanvaard. De Liga hoopt dat het standpunt dat het Europees Hof van Justitie over de prejudiciële vragen zal innemen, alsnog zal leiden tot een scherpere bescherming van het recht op privacy.

Protesteren binnenkort een misdaad? We gingen in gesprek op 3/10!

We gingen in gesprek over protest in België tijdens een tweetalig debat van de coalitie ‘Recht op protest’. We gingen niet alleen dieper in op de huidige stand van zaken, maar ook op de mogelijke bedreigingen voor het recht op protest die ons de komende jaren te wachten staan.

Doorheen de geschiedenis heeft het mensen de kans gegeven om hun meningen en ideeën te uiten, onrecht aan te kaarten, autoriteiten ter verantwoording te roepen en mensenrechten te verdedigen. Het is dan ook dankzij protestacties dat de meeste van onze fundamentele rechten verworven zijn: betaald verlof, het recht op abortus, het stemrecht voor vrouwen... De laatste jaren staan die rechten steeds meer onder druk: protesteren wordt door veel staten en politieke leiders gezien als een bedreiging. Ze doen er alles aan om deze collectieve kracht te beperken, te verhinderen en zelfs te verbieden. België is daar geen uitzondering op. Een poging tot een gerechtelijk verbod op protest, het strafbaar maken van kwaadwillige aantasting van het gezag van de staat, GAS-boetes tegen de verantwoordelijke uitgevers van protestacties, hallucinante dwangsommen bij sociale conflicten zoals bij Delhaize...

Het debat werd georganiseerd door de coalitie 'Recht op protest'. Die coalitie bestaat uit een brede verzameling van milieuorganisaties, vakbonden, mensenrechtenorganisaties en andere verenigingen, die zich samen inzetten om het recht op protest te verdedigen. In de coalitie zijn volgende organisaties verenigd: Liga voor Mensenrechten, CSC-ACV, CGSLB-ACLVB, FGTB-ABVV, PAC, Solidaris, Amnesty International, Ligue des droits humains, FIAN, Greenpeace, CEPAG, Ligue des familles, KlimaatCoalitie-Coalition Climat, FOS, Bel Refugees, MOC, CNCD, Bond Beter Leefmilieu, BAPN.

Gesprek over juridische mogelijkheden binnen een krimpende civiele ruimte

In het Huis voor Mensenrechten, waar de Liga gevestigd is, vond een rondetafelgesprek plaats met een aantal middenveldorganisaties over de juridische mogelijkheden binnen een krimpende civiele ruimte. De bedoeling van het gesprek was tot heldere kaders te komen over wat bijvoorbeeld een 'ondergrens' is van wat juridisch toegestaan is voor beleidsmakers. "Wanneer worden alarmbellen signalen voor collectieve actie?", klinkt het. "We willen de juridische expertise en instrumentarium van middenveldactoren verruimen. En vanuit dat alles willen we komen tot een strategie inzake procederen en hoe we elkaar onderling kunnen versterken en ondersteunen." Liga-voorzitter Kati Verstrepen gaf een inleiding over onder andere de doorlichting van de partijprogramma's aan de hand van de rechtsstaatprincipes, toegepast op het middenveld.

Mensenrechten buitenspel?

Pieter Cannoot en Cathérine Van de Graaf¹

De relatie tussen sport en mensenrechten is de afgelopen decennia steeds meer belicht. Sport kan een krachtig middel zijn om sociale veranderingen te bevorderen, inclusie te stimuleren en bewustzijn te creëren rondom mensenrechtenkwesties. Tegelijkertijd kunnen sportevenementen en organisaties onder vuur komen te liggen wanneer mensenrechten worden geschonden, bijvoorbeeld door slechte arbeidsomstandigheden bij de bouw van sportfaciliteiten of discriminatie binnen competities. Het is daarom van cruciaal belang dat sportorganisaties, overheden en betrokken partijen samenwerken om sport als een platform voor de bevordering van mensenrechten te benutten. In dit nummer staan we stil bij de mensenrechtenproblemen die kunnen rijzen en bij de prominente rol die zowel professionele als recreatieve atleten kunnen vervullen om ze onder de aandacht te brengen.

In de eerste bijdrage belicht **Jeroen Scheerder** de evolutie van de relatie tussen sport en mensenrechten, en hoe sport zowel kan bijdragen aan het respecteren van mensenrechten als zelf een platform kan zijn voor schendingen. Hoewel het recht op sport pas decennia na het aannemen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens werd erkend, blijft er wereldwijd sprake van ongelijkheden in sportparticipatie en worden sportevenementen soms gebruikt voor "sportswashing" door landen met een slechte mensenrechtenreputatie. Er zijn echter ook positieve ontwikkelingen, zoals het gebruik van sport om sociale kwesties aan te kaarten en de recente aandacht van het Internationaal Olympisch Comité voor mensenrechten.

Dat de atleet hierin een centrale rol speelt wordt belicht in de bijdrage van **Tobin den Blijker**. Atleten kunnen het politieke neutraliteitsbeeld van sport doorbreken door aandacht te vragen voor onrecht, zoals Colin Kaepernick deed door te knielen tegen politiegeweld in de Verenigde Staten. In Nederland en België is er minder sprake van dergelijk activisme tijdens internationale evenementen, hoewel bijvoorbeeld de Nederlandse Cheryl Maas regenbooghandschoenen droeg tijdens de Olympische Spelen in 2014 om te protesteren tegen Russische anti-LGBTQ+ wetgeving. Ondanks dreiging van sancties door sportbonden of sponsors, kan de unieke positie van atleten bijdragen aan maatschappelijke verandering door politieke uitingen in de sportarena.

In de rechtspraakbijdrage door **Cathérine Van de Graaf** zien we dat wat op het sportveld wordt ingevoerd ook een weerspiegeling is van de evoluties die plaatsvinden in de Franse samenleving, waar in toenemende mate het dragen van religieuze kleding uit het publieke domein wordt gebannen. In de besproken zaak wordt een verregaande beperking op een individueel mensenrecht toegestaan om het goede verloop van een sportwedstrijd te waarborgen en confrontaties te voorkomen. De auteur bespreekt hoe dit besluit werd bekritiseerd omdat het de neutraliteitseis onterecht uitbreidt tot sporters, terwijl eerdere rechtspraak stelde dat gebruikers van openbare diensten vrij zijn om hun religie te uiten zolang ze de openbare orde niet verstoren.

¹ Pieter Cannoot is docent recht en diversiteit aan de Universiteit Gent. Cathérine Van de Graaf is postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit Gent en aan de *Academy for European Human Rights Protection* (Universiteit Keulen).

Tot slot sprak Pieter Cannoot met **Cedric Vanleenhove**, de secretaris-generaal van het Vlaams Sporttribunaal. Naast de disciplinaire bevoegdheid in dopingzaken, behandelt het Sporttribunaal ook tuchtklachten rond grensoverschrijdend gedrag gepleegd door leden of aangestelden van aangesloten Vlaamse sportorganisaties. Op korte termijn is het Sporttribunaal erin geslaagd om de ontoereikende behandeling van dossiers van grensoverschrijdend gedrag in de Vlaamse sport een halt toe te roepen, en zo bij te dragen tot een grotere bescherming van de fysieke en mentale integriteit van kwetsbare sporters.

Mensenrechten in, rond en door sport: een strijd van lange adem

Jeroen Scheerder¹

Ruim 75 jaar geleden, in 1948, werd in Parijs de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) door de leden van de Verenigde Naties aangenomen. Kort na het einde van WOII ging in de schoot van de pas opgerichte Verenigde Naties (VN) de Commissie voor de Rechten van de Mens met de redactie van de UVRM van start en dit met de actieve steun van verschillende niet-gouvernementele organisaties. Niet-gouvernementele sportorganisaties, zoals het Internationaal Olympisch Comité (IOC), waren daarentegen niet bij dit schrijfproces betrokken. Bovendien wordt in de door de Algemene Vergadering van de VN goedgekeurde UVRM niet aan sport gerefereerd. Dat is enigszins opmerkelijk omdat de moderne sport in het midden van de vorige eeuw structureel en organisatorisch reeds sterk in de samenleving verankerd was, onder meer door de aanwezigheid van een rijk maatschappelijk middenveld bestaande uit een groeiend aantal (internationale) sportfederaties en sportclubs waarvan de ledenaantallen in stijgende lijn gingen. Ook vanuit een cultureel, sociaal en democratisch perspectief zou sport vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw een steeds prominentere plaats in de samenleving innemen. Van een maatschappelijk randfenomeen schoof sport geleidelijk op naar het centrum van het dagelijkse leven en

evolueerde sportparticipatie van uitzonderlijk over aanvaard naar volledig alledaags gedrag. Men omschrijft deze ontwikkeling ook wel als de *vermaatschappelijking van de sport*.^{2,3} Deze ontwikkeling wijst niet alleen op de positie die sport in onze samenleving bekleedt, maar duidt ook op het maatschappelijke belang en de hieraan gekoppelde rol die sport thans vervult. Hoewel juristen er nog niet aan uit zijn of er zo iets als een universeel recht op sport bestaat of kan bestaan, is met deze ‘vermaatschappelijkte’ plaats van sport wel duidelijk dat de ontwikkeling van dat recht niet meer tegen te houden is.⁴

In deze bijdrage bestuderen we de verhouding tussen sport en mensenrechten. We staan in eerste instantie stil bij de maatschappelijke betekenis die sport bekleedt, met name de bijzondere positie die sport in onze samenleving inneemt of juist meent in te nemen. Vervolgens focussen we op het recht op sportbeoefening. Daarbij gaan we na of, in welke mate en op welke manier dit recht tot op heden geëxpliciteerd werd. De relatie tussen sport en mensenrechten mag evenwel niet alleen blijken uit het recht op sport. Vandaar dat we ook bekijken hoe sport zelf als een instrument fungeert om andere mensenrechten te respecteren in maar ook buiten de sport.

1 Jeroen Scheerder is hoogleraar sportbeleid en sportsociologie aan het Departement Bewegingswetenschappen van de KU Leuven en research associate van de UNESCO Chair for Sport, Development, Peace (SDP) & Olympic Education aan de Faculty of Community & Health Sciences van de University of the Western Cape (UWC).

2 B. Crum, *Over versporting van de samenleving: reflecties over de bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid*, Rijswijk, Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid & Cultuur, 1991.

3 J. Scheerder, “Established models of European sport revisited from a socio-political approach”, in N. Porro, S. Martelli & A. Testa (eds.), *Sport, welfare and social policy in the European Union* (Routledge Research in Sport, Culture & Society), London, Routledge, 2020, 153-168.

4 F. Hendrickx, “Naar een recht op sport en beweging: reflecties vanuit het juridische speelveld”, in J. Scheerder & B. Verschuere (eds.), *Samenspel: visies op sport en beweging in de samenleving*, Leuven: Acco, 2023, 43-55.

Problematiek

Doorheen haar geschiedenis heeft de moderne sport een eerder atypische, bijzondere positie ingenomen en/of toegewezen gekregen. Met de 'verbijzondering van de sport' verwijzen we naar het, al dan niet geclaimde, unieke en exceptionele karakter van sport. Het gaat daarbij om wezenlijke kenmerken, maar tegelijkertijd vaak ook een ideaalbeeld van sport die opgehangen of nagestreefd worden. In deze vorm van essentialisme kunnen drie beginselen onderscheiden worden, met name (i) het neutraliteitsprincipe, (ii) het specificiteitsprincipe, en (iii) het universaliteitsprincipe.^{5,6}

Met het neutraliteitsbeginsel appelleert de georganiseerde sport aan aspecten van onafhankelijkheid en autonomie, en in die zin ook autoregulatie. De georganiseerde sport beroept zich in sterke mate op haar institutionele en politieke onafhankelijkheid op basis waarvan zij bij voorkeur zichzelf zonder externe (overheids)interventie aanstuurt. Het specificiteitsbeginsel verwijst op zijn beurt naar de structurele eigenheid van sport. Meer bepaald gaat het om de specifieke kenmerken eigen aan sportactiviteiten, sportregels en de organisatie van sport. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de gescheiden teams en competities voor mannen en vrouwen, de beperking van het aantal spelers bij wedstrijden, de piramidestructuur van de federatiegebonden sport, de organisatie van sport op basis van nationaliteit of het gegeven van een enkele federatie per sport. Met het universaliteitsbeginsel wil men de algemeen toepasbare en afdwingbare waarden en normen in de sport benadrukken, waaronder gelijkheid en *fair play*.

Het betreft hier evenwel ook de tendentie om sport per definitie als wezenlijk 'goed' voor te stellen. Zo wordt sport gemakkelijk gedefinieerd op basis van geprefereerde eigenschappen,⁷ waaronder karaktervormend, gezondheidsbevorderend, gemeenschapsversterkend, intercultureel verbroederend, etc. Kortom, het gaat over kenmerken die vervolgens positief zouden afstralen op de activiteiten, organisaties en structuren die bij sport horen. In de sportsociologische literatuur spreekt men in deze context van de *Great Sport Myth* (GSM):⁸ sport die als een universele panacee wordt beschouwd. De puurheid en sereniteit waarmee sport aldus geassocieerd wordt, duidt op een vorm van idealisme en essentialisme, die zowel door sportinterne als sportexterne actoren graag nagestreefd en uitgespeeld wordt.⁹ Het narratief dat bijvoorbeeld in internationale *bid books* in functie van het binnenhalen van megasportevenementen of in nationale en lokale sportbeleidsprogramma's gehanteerd wordt, verwijst vaak op een gratuite en weinig kritische manier naar de veronderstelde, positieve effecten die aan sport worden toegedicht. Negatieve gevolgen van sportbeoefening en sportevenementen worden in dergelijke communicaties daarentegen nogal makkelijk buiten beschouwing gelaten.

Van een als uniform en haast 'complexloos' gepercipieerd gegeven zijn sport en sportbeleid de voorbije decennia geëvolueerd naar een pluriforme, gecompliceerde realiteit die zich niet langer kan onttrekken aan maatschappelijke problemen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan racisme, seksisme, homofobie, dwangarbeid, kindermishandeling of mensenhandel, en dus vormen van onrecht die niet losgekoppeld kunnen worden van mensenrechten. Bekend zijn de mensenrechtenschendingen in een aantal landen die

5 J.-L. Chappelet, *The autonomy of sport in Europe* (Sports Policy & Practice Series), Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2010.

6 CEC, *White paper on sport*, Brussels, Commission of the European Communities, 2007.

7 P. Donnelly, "Sport and human rights", *Sport in Society* 2008, 11(4): 381-394.

8 J. Coakley, "Assessing the sociology of sport: on cultural sensibilities and the great sport myth", *International Review for the Sociology of Sport* 2015, 50(4-5): 402-406.

9 B.J. Keys, "The ideals of international sport", in B.J. Keys (ed.), *The ideals of global sport: from peace to human rights* (Pennsylvania Studies in Human Rights), Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2019, 1-17.

megasportevenementen als de Olympische Spelen of het wereldkampioenschap voetbal organiseren. Deze schendingen zijn reeds meermaals aangekaart en gerapporteerd door onder meer Amnesty International en Human Rights Watch.¹⁰ Zo is aangetoond dat China, Qatar en Saudi-Arabië de mensenrechten schenden. Het gaat om landen die sport gebruiken om hun imago naar de buitenwereld op te poetsen en die tegelijkertijd de aandacht trachten af te leiden van de mensenrechtenschendingen. Dit fenomeen wordt als 'sportwashing' aangeduid.¹¹ Omdat sport steeds meer te maken krijgt met wereldse uitdagingen wordt het als magisch ervaren karakter van sport nu uitdrukkelijker doorprikt. Deze ontwikkelingen omschrijven we respectievelijk als de *verwereldlijking* en *onttoevring* van de sport.¹² Sport bevindt zich immers niet langer in een politiek of sociaal vacuüm.

Het recht om actief aan sport te doen

Het hierboven beschreven 'essentialiseren' van sport, inclusief de vermeende eigenheid en unieke kenmerken waarmee sport vereenzelvigd wordt, verklaren deels de tot op heden eerder moeizame verhouding tussen sport en mensenrechten.¹³ Het verband tussen mensenrechten en sport zou nochtans als 'evident' beschouwd mogen worden.¹⁴ Het ontbreken van een sportartikel in de UVRM neemt immers niet weg dat in deze verklaring wel degelijk aanknopingspunten gestipuleerd worden die indirect naar sport en de beoefening ervan verwijzen. Zo worden in de artikels 20, 22, 23, 24 en 27 van de

UVRM achtereenvolgens het recht op *vrijheid van vereniging*, het recht op *vrije ontplooiing van de persoonlijkheid*, het recht op *arbeid*, het recht op *eigen vrije tijd* en het recht op *vrijelijke deelname aan het culturele leven van de gemeenschap* onderstreept. Onder deze rechten kunnen het recht op vrijetijdssportbeoefening enerzijds en op professionele sportbeoefening anderzijds begrepen worden. Het recht op culturele ontplooiing en vrijetijdsbesteding is expliciet opgenomen in onder meer de Belgische, Franse en Nederlandse Grondwet. De teksten van deze grondwetten dateren evenwel van voor de aanneming van de UVRM in 1948.

Medio jaren 1970 werd het recht op actieve sportbeoefening door de lidstaten van de Raad van Europa formeel onderschreven. Dat was een mondiale primeur. Geïnspireerd door de UVRM stipuleert met name het *European Sport for All Charter*¹⁵ onder meer dat elk individu het recht heeft om aan sport te doen (artikel 1) en dat hiervoor gepaste steun beschikbaar wordt gesteld op basis van publieke financiële middelen (artikel 2). Het expliciteren van dit recht ligt in heel wat (westerse) landen aan de basis van een overheidsgestuurd sportpromotiebeleid. Voortbouwend op de eerder aangehaalde vermaatschappelijking van de sport kan intussen ook de juridisering van het sportwezen niet meer ontkend worden. Zo 'bult' de Vlaamse sportcodex thans van heel wat sportwetten en sportdecreten die gedurende de voorbije halve eeuw door de federale dan wel Vlaamse wetgever gefabriceerd werden.¹⁶ Dit juridische sportkader dient niet alleen om de

10 Zie bijvoorbeeld:

AI, *Playing a dangerous game? Human rights risks linked to the 2030 and 2034 FIFA World Cups*, London, Amnesty International, 2024.

AI, *The ugly side of the beautiful game: exploitation of migrant workers on a Qatar 2022 World Cup site*, London, Amnesty International, 2016.

AI, *The Olympics countdown: broken promises* (People's Republic of China), London, Amnesty International, 2008.

HRW, *Building a better World Cup: protecting migrant workers in Qatar ahead of FIFA 2022*, New York, Human Rights Watch, 2012.

11 K. Fruh, A. Archer & J. Wojtowicz, "Sportwashing: complicity and corruption", *Sport, Ethics & Philosophy* 2023, 17(1): 101-118.

12 J. Scheerder, "Sport is (in) beweging: sport en bewegen in een wereld in transitie", in J. Scheerder & B. Verschuere (eds.), *Samenspel: visies op sport en beweging in de samenleving*, Leuven, Acco, 2023, 21-39.

13 B. Kidd & P. Donnelly, "Human rights in sports", *International Review for the Sociology of Sport* 2000, 35(2): 131-148.

14 A. Di Marco, "Conceptualizing the right to sport: why should trivial participation in sport be regarded as a human right?", in V. Boillet, S. Weerts & A.R. Ziegler (eds.), *Sports and human rights* (Interdisciplinary Studies in Human Rights 10), Cham, Springer, 2024, 313-344.

15 Council of Europe, *European Sport for All Charter*, Strasbourg, Council of Europe, 1976.

16 E. Buzzi, C. Coomans, F. Hendrickx & J. Maeschalck, *Sportcodex 2020: verzameling van alle wettelijke en reglementaire teksten van toepassing in de Vlaamse Gemeenschap* (10^e editie), Brugge, Die Keure, 2020.

sportbeoefening van burgers te stimuleren en te faciliteren, maar fungeert ook als een wettelijk instrument om een ethisch, medisch en maatschappelijk verantwoorde sport(beoefening) na te streven.

Nadat de Raad van Europa hierin in 1975 het voortouw had genomen, keurde in 1978 ook de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) haar *International Charter of Physical Education and Sport*¹⁷ goed. In dit document worden lichamelijke opvoeding en sportbeoefening als fundamentele rechten erkend. Meer dan honderd jaar na zijn oprichting, namelijk in 1996, nam ook het IOC een specifieke verwijzing naar het recht op sportbeoefening in haar *Olympic Charter* op.¹⁸ Daarin wordt sportbeoefening als een fundamenteel mensenrecht beschouwd op basis waarvan elk individu de mogelijkheid moet hebben om actief aan sport te kunnen doen conform haar of zijn noden. Meer dan een kwarteeuw later, in 2023, includeerde het IOC in de revisie van zijn Olympisch Handvest ook een expliciete verwijzing naar het respecteren van de internationaal erkende mensenrechten¹⁹ en dit binnen het bereik en de werking van de Olympische Beweging, inclusief de internationale en nationale sportfederaties en hun (sportactieve) leden.²⁰ Een ander voorbeeld van een sportcharter waarin niet alleen het recht op sportbeoefening *in se* geëxpliciteerd staat maar ook het rekening houden met andere mensenrechten (menselijke waardigheid, veilige en gezonde omgeving ...), is het *Charter on the Rights of the Child in Sport* van de niet-gouvernementele sportorganisatie Panathlon International.²¹ Dit handvest werd in 2004 ondertekend en omvat

de basisprincipes voor de rechten van het kind in de sport. De formulering van deze rechten vertoont een sterke parallel met de inhoud van de *Declaration on the Importance of Play*,²² waarvan de eerste versie van 1977 dateert, en met artikel 31 van de *United Nations Convention on the Rights of the Child*²³ dat in 1989 door de Algemene Vergadering van de VN werd aangenomen en waarin het recht voor kinderen op onder meer vrije tijd, spel en recreatieve activiteiten gespecificeerd wordt.

Zoals reeds benadrukt heeft de expliciete formulering van het recht om aan sport te doen in heel wat landen aanleiding gegeven voor het voeren van een actief sportstimuleringsbeleid. Wellicht ligt de strijd tegen obesitas – en een sedentaire levensstijl in het algemeen – hier mee aan de basis. Het is echter opvallend dat deze beleidsvoering vooral in hoge-inkomenslanden als een relatief succes omschreven kan worden. Zo blijken onder meer de Scandinavische landen niet alleen hoog te scoren voor de actieve deelname aan vrijetijdssport, maar zijn de sportparticipatieverschillen tussen groepen in de samenleving in deze landen eerder beperkt in vergelijking met andere landen.²⁴ Anders geformuleerd impliceert dit dat er ondanks het gevoerde Sport voor Allen-beleid gedurende de voorbije halve eeuw significante ongelijkheden inzake sportbeoefening blijven bestaan, inclusief vormen van onrecht. Ondanks het universeel erkende recht op sportbeoefening en de onmiskenbare popularisering van deze activiteit is van een democratisering van de sportbeoefening vooralsnog geen sprake. Meer nog, in lage- en midden-inkomenslanden wordt het recht op sport tot op heden nauwelijks of niet

17 UN/UNESCO, *International Charter of Physical Education and Sport*, Paris, United Nations Educational, Scientific & Cultural Organization, 1978.

18 IOC, *Olympic Charter*, Lausanne, International Olympic Committee, 1996, 9.

19 F. Latty, *The Olympic Charter: its functions and historical development*, <https://shs.hal.science/halshs-04643405>, 2024.

20 IOC, *Olympic Charter*, Lausanne, International Olympic Committee, 2023, 8.

21 Panathlon International, *Charter on the Rights of the Child in Sport*, Genève, Service des Loisirs de la Jeunesse, 2004.

22 IPA, *Declaration on the Importance of Play*, Watchfield, International Play Association, 2014.

23 UN, *United Nations Convention on the Rights of the Child*, New York, United Nations, 1989.

24 J. Scheerder & K. Helsen, "The weight of numbers: prevalence of overweight, sedentary behavior and sport/fitness participation from a comparative pan-European perspective", in J. Scheerder, H. Vehmas & K. Helsen (eds.), *The rise and size of the fitness industry in Europe: fit for the future?*, Cham, Springer Nature, 2020, 33-72.

geïmplementeerd en/of wordt aan dit recht juist op een neo-kolonialistische en hegemonistische manier invulling gegeven. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer lokale, niet-westerse sport- en beweegpraktijken niet langer worden erkend of wanneer in het beleid voornamelijk of zelfs uitsluitend wordt gefocust op topsport (evenementen) en dus niet (zozeer) op vormen van breedtesport.²⁵

Het respecteren van mensenrechten door middel van sport

Naast de formulering van het recht op sport en het garanderen van mensenrechten in de sport (zie eerder) wordt sport ook als een forum aangewend waarmee het respecteren van mensenrechten buiten sport gerealiseerd kan worden. Het wellicht bekendste voorbeeld hiervan is de wereldwijde campagne tegen de apartheidspolitiek in Zuid-Afrika. Ironisch genoeg werd dit officiële systeem van raciale segregatie ingevoerd in het jaar waarin de UVRM door de VN werd goedgekeurd, met name dus in 1948. Apartheid werd ook toegepast in het Zuid-Afrikaanse sportsysteem. Concreet hanteerde de toenmalige Zuid-Afrikaanse regering een verbod op interracial sportcompetities in eigen land enerzijds en een verbod op internationale verplaatsingen voor niet-witte atleten, waardoor deze atleten ook niet aan internationale sportcompetities konden deelnemen, anderzijds.²⁶ In 1961 werd Zuid-Afrika omwille van haar raciaal gesegregeerd overheidsbeleid geschorst door de Fédération Internationale de Football Association (FIFA), oftewel de wereldvoetbalbond. In 1964 deed het IOC hetzelfde door Zuid-Afrika niet toe te laten tot de Olympische Spelen van 1964 in Tokio. Nooit eerder heeft de internationale sport zich zo unaniem opgesteld. De vrijlating in 1990 van de latere en voor het eerst democratisch verkozen president van Zuid-Afrika Nelson Mandela zou het einde van de sportboycot tegen

Zuid-Afrika inluiden. Vanaf 1992 mocht Zuid-Afrika opnieuw deelnemen aan de Olympische Spelen.

De meer dan dertig jaar durende verbanning van Zuid-Afrika uit de internationale sport kan tot op heden als de meest succesvolle operatie worden beschouwd die vanuit de sportwereld opgestart werd ter verdediging van mensenrechten. Een vergelijkbare mensenrechtencampagne waarin de internationale sport een voortrekkersrol speelt, betreft de sportban tegen (Wit-) Rusland naar aanleiding van de Russische invasie in Oekraïne in 2022. Zo waren (Wit-)Russische atleten niet welkom op de Olympische Spelen van 2024 in Parijs, tenzij zij als individuele atleet onder neutrale vlag zouden optreden én zij geen actieve steun aan de oorlog verlenen noch enige band hebben met het leger van hun land. Het logische gevolg was dat in tegenstelling tot voorgaande edities van de Olympische Spelen het aantal (Wit-)Russische atleten opvallend lager lag. In de aanloop naar de Parijse Spelen waren er ook stemmen om Israël te boycotten naar aanleiding van de oorlog in Gaza. Tot op heden blijven Israëlische atleten echter welkom op internationale sportevenementen en is er van een (sport)boycot tegen Israël geen sprake. Hieruit kan worden afgeleid dat in de mondiale sport de geopolitieke verhoudingen weerspiegeld worden: in tegenstelling tot de boycot tegen Zuid-Afrika is er heel wat minder internationale unanimitéit wanneer het over het Israëlisch-Palestijnse conflict gaat.

De rechten van specifieke groepen in en door sport

Ondanks een activerend, sterk overheidsgestuurd sport- en beweegbeleid van meer dan een halve eeuw in heel wat (westerse) landen blijven sociale ongelijkheden en vormen van onrecht in de sport bestaan, denk bijvoorbeeld aan de discriminatie en uitsluiting op basis van

25 R. Giulianotti, "Human rights, globalization and sentimental education: the case of sport", *Sport in Society* 2004, 7(3): 355-369.

26 M.M. Sikes, T.C. Rider & M.P. Llewellyn, "New perspectives on sport and Apartheid: local and global", *The International Journal of the History of Sport* 2019, 36(1): 1-6.

geslacht, genderidentiteit, seksuele oriëntatie, leeftijd, sociale klasse, etnische afkomst, huidskleur of andere lichamelijke kenmerken, een lichamelijke of mentale beperking, etc. We zetten enkele bevindingen uit recent wetenschappelijk onderzoek op een rijtje wat de actieve deelname aan vrijetijdssport in Vlaanderen betreft.^{27,28,29,30} Zo blijken vrouwen in vergelijking met mannen beduidend minder sportactief te zijn: minder dan zestig procent van de 15- tot 85-jarige vrouwen versus twee derde van hun mannelijke leeftijdsgenoten. Inzake leeftijd is duidelijk dat min-35-jarigen significant meer aan sport doen tijdens de vrije tijd dan 35-plussers. Vergelijkbare sportparticipatieverschillen noteren we voor hoogopgeleiden versus laagopgeleiden, voor mensen met een hoog inkomen versus mensen met een laag inkomen, voor mensen die (zeer) comfortabel met hun inkomen rondkomen versus mensen die (zeer) moeilijk rondkomen, voor werkenden versus niet-werkenden, voor mensen zonder versus met een migratieachtergrond, voor trans mannen versus non-binaire personen en trans vrouwen, voor personen zonder versus met een fysieke of mentale beperking, enzovoort. Uit een grootschalige studie naar vormen van discriminatie in het Belgische jeugdvoetbal geeft 37 procent van de 10- tot en met 20-jarigen in Vlaanderen aan tijdens de laatste twee voetbalseizoenen het slachtoffer van discriminatie geweest te zijn.³¹ Het eigen lichaam (gewicht, lichaamsbouw ...) en de huidskleur worden daarbij als de twee belangrijkste discriminatiegronden opgegeven. Naast vetfobie en racisme worden onder de Vlaamse jeugdvoetballers onder meer ook nog xenofobie en seksisme vastgesteld.

Tegelijkertijd wordt sport ook steeds meer als een forum aangewend om vormen van marginalisatie en discriminatie in maar ook buiten de sport aan te kaarten. Zo wenst FIFA met haar *#NoDiscrimination*-campagne elke vorm van discriminatie uit het voetbal te bannen en trachten de *Amputee Football World Cup* en de *Homeless World Cup* respectievelijk mensen met een arm- of beenamputatie en dak- of thuislozen niet alleen voetbal- maar ook maatschappelijke kansen te bieden. Hoewel het voetbal hierin vaak het voortouw neemt, worden ook andere sporten ter bevordering van mensenrechten ingezet. We verwijzen hier onder andere naar de populariteit van LGBTQIA+ sportevenementen, zoals de *EuroGames* en de *Gay Games*, waar diverse sporten aan bod komen. Een ander voorbeeld betreft het *International Consortium on Female Sport* dat ijvert voor het waarborgen van eerlijkheid en veiligheid voor vrouwen in de sport. Op die manier is duidelijk dat sport ook als een instrument kan worden ingezet om de aandacht te vestigen op mensenrechten alsook op de implementatie ervan, niet alleen in de sport maar ook daarbuiten.

Conclusie

In deze bijdrage staat de relatie tussen sport en mensenrechten centraal. Uit onze analyse mag blijken dat het om een traject van lange adem gaat. Hoewel de UVRM van 1948 dateert, werd het recht op sportbeoefening pas meer dan een kwarteeuw later voor de eerste keer in een internationaal charter opgenomen. Van een expliciete verwijzing naar mensenrechten in het Olympic Charter van het IOC – wereldwijd het grootste

27 J. Scheerder, E. Thibaut, A. Willem & I. Derom, "Vlaanderen sportland: sportparticipatie doorheen de tijd", in J. Scheerder & E. Thibaut (eds.), *Sport in Vlaanderen: een beleidsanalyse vanuit wetenschappelijk perspectief*, Leuven: Acco, 2023, 17-54.

28 J. Scheerder & E. Thibaut, *Studie over de bewegingsactiviteiten in Vlaanderen (SBV) 1969-2019: een halve eeuw sportparticipatie in cijfers* (Beleid & Management in Sport Studies 100), Leuven: KU Leuven, 2021.

29 S. Heirweg, J. Motmans & J. Scheerder, *Quick scan van de sportdeelname door transgender personen* (Beleid & Management in Sport Infographic 61), Leuven: KU Leuven, 2019.

30 J. Scheerder, Y. Vanlandewijck, D. Van Biesen, E. Cans, L. Lenaerts, A.-S. Meganck & J. Cornelissen, *Onderzoek naar de actieve sportdeelname van personen met een beperking in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: een nulmeting* (Beleid & Management in Sport Studies 47), Leuven, KU Leuven, 2018.

31 J. Scheerder & E. Huyge, *Mixed-methods onderzoek naar discriminatie in het Belgische jeugdvoetbal (deel 3). Jeugdspelers en hun ouders over verschillende vormen van discriminatie: resultaten op basis van de online survey* (Beleid & Management in Sport Studies 91), Leuven, KU Leuven, 2021.

en machtigste bestuursorgaan in de sport – is pas sprake in 2023. En ook voor kinderen – zowel fysiek als mentaal een zeer kwetsbare groep in de sport – is het wachten tot 2004 vooraleer het recht op sport en het respecteren van andere universele rechten in en via jeugdsport formeel geëxpliciteerd werden. Ook in de strijd tegen het Zuid-Afrikaanse apartheidregime – een van de meest bekende en succesvolle mondiale sportcampagnes tegen vormen van onrecht in en buiten de sport – verliep meer dan een decennium vooraleer internationaal actie ondernomen werd, met name door het uitvoeren van een sportboycot. Het geeft aan hoe moeizaam de wereld van sport zich heeft opengesteld voor nochtans fundamentele rechten en vrijheden van mensen.

Het stemt echter hoopvol dat steeds meer instanties, zowel gouvernementele als niet-gouvernementele, onmiskenbaar aandacht opeisen voor vormen van ongelijkheid en onrecht in en door sport. Zo werd in 1999 *FARE*³² opgericht, een netwerk dat via het voetbal de strijd tegen racisme aanbindt. *Sport & Rights Alliance* en het *Centre for Sport and Human Rights*, respectievelijk in 2015 en 2018 in het leven geroepen, promoten en verdedigen op hun beurt mensenrechten in en door sport, in het bijzonder in functie van jongeren, vrouwen, LGBTQIA+ personen en sportvrijwilligers. Gendergelijkheid en het bestrijden van racisme in de sport zijn ook thema's die op de beleidsagenda blijven staan van supranationale overheidsorganisaties zoals de Europese Unie en de VN. De impact van sport op mensenrechten en van mensenrechten op sport zal nog meer de aandacht vragen, niet alleen van beleidsmakers, maar even goed van onderzoekers, leerkrachten en journalisten om op die manier een zo ruim mogelijk bereik te garanderen.

32 *Football Against Racism in Europe.*

De potentie van de atleet als mensenrechtenactivist

Tobin den Blijker¹

Hoewel de sportwereld lange tijd een apolitiek imago had, is er steeds meer aandacht voor de wisselwerking tussen politiek en sport. Dit komt niet in de laatste plaats door het activisme van atleten, die in de afgelopen jaren vaker sportevenementen hebben aangegrepen als gelegenheid om zich uit te spreken voor mensenrechten. Opvallend is dat er weinig voorbeelden zijn van Belgisch en Nederlands² atleetactivisme.

De huidige tijd lijkt, met winst van extreemrechtse partijen in Europa, humanitaire crises zoals die in Palestina, Soedan en de Democratische Republiek Congo, en toenemende druk op het demonstratierecht in Europa, genoeg aanleiding te bieden voor atleten om zich uit te spreken. Wat maakt de positie van de atleet een uitzonderlijk uitgangspunt voor activisme, en waar lopen atleten tegenaan wanneer zij zich politiek willen uiten?

De apolitieke arena

Ondanks de toenemende erkenning voor het feit dat sport en politiek niet volledig van elkaar geïsoleerd zijn, reageren fans, media en sportinstanties nog steeds uitzonderlijk negatief op atleten die zich politiek uiten.³ Het meest toonaangevende voorbeeld van een atleetactivist in de 21^e eeuw is Colin Kaepernick, die in 2016 besloot te knielen tijdens het Amerikaanse volkslied om aandacht te vragen voor politiegeweld tegen mensen van kleur in de Verenigde Staten.⁴ Ook in reactie op Kaepernicks activisme, en dat van collega's die in dezelfde periode zijn actie herhaalden, kwam het klassieke tegengeluid dat politiek en sport niet samengaan.⁵ Critici van atleetactivisten menen dat atleten zich alleen zouden moeten richten op presteren,⁶ dat demonstraties momenten onderbreken die voor andere atleten belangrijk zijn,⁷ en dat atleetactivisten ondankbaar lijken voor het geld dat zij als sporter verdienen.⁸ Ook in 2021, na een tijd van verhoogde aandacht voor de *Black Lives Matter*-beweging waarin meerdere voetballers Kaepernicks knielactie hadden overgenomen, bleek uit een onderzoek tijdens het EK

1 Tobin den Blijker is in 2023 afgestudeerd van de researchmaster Gender Studies aan Universiteit Utrecht en werkt nu als projectmanager voor het *European network of legal experts in gender equality and non-discrimination*.

2 In dit artikel wordt zowel Belgisch als Nederlands atleetactivisme besproken omdat er tussen de twee landen op gebied van sport regelmatig uitwisseling is. Dit is niet alleen wat betreft organisatie (nationale competities en internationale sportevenementen), maar ook betreffende atleetactivisme, zoals het Nederlandse initiatief tot het dragen van een regenboogband tijdens het WK in Qatar (dat beide landen na tussenkomst van de FIFA niet hebben uitgevoerd).

3 M. James en G. Osborn, "Athlete Activism at the Olympics: Challenging the Legality of Rule 50 as a Restriction on Freedom of Expression" in V. Boillet, S. Weerts en A.R. Ziegler (eds.), *Sports and Human Rights*, s.l., Springer, 2024, (187) 190 (hierna: M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*).

4 S.H. Schmidt, E.L. Frederick, A. Perogerano, en T.C. Spencer, "An Analysis of Colin Kaepernick, Megan Rapinoe, and the National Anthem Protests", *Communication & Sport* 2019, (653) 654.

5 *Ibid.*, 666.

6 P. Kissoudi, "Sport, Politics and International Relations in the Twentieth Century", *The International Journal of the History of Sport* 2008, (1689) 1689 (hierna: P. Kissoudi, *Sport*).

7 R.W. Pound, "Free Speech for Olympic Athletes", International Olympic Committee 2020 (opiniestuk), <https://olympics.com/ioc/opinion/free-speech-for-olympic-athletes>.

8 M.L. Butterworth, "The athlete as citizen: judgement and rhetorical invention in sport." *Sport in Society* 2014, (867) 867.

voetbal dat een aanzienlijk deel van de Europese voetbalfans het knielen nog steeds niet steunt.⁹ Onder Nederlandse voetbalfans was dit aantal het grootst: 45% van de ondervraagden.¹⁰ Ook sportinstanties maken nog steeds duidelijk dat politieke uitingen tijdens sportevenementen niet gewenst zijn. Een belangrijk voorbeeld van een dergelijke instantie is het Internationaal Olympisch Comité (IOC). Met de zogenoemde 'Rule 50' in het Olympisch Handvest, het geheel aan regels voor participanten aan de Olympische Spelen, heeft het IOC een duidelijk beleid: "No kind of demonstration or political, religious or racial propaganda is permitted in any Olympic sites, venues or other areas."¹¹ Rule 50 kreeg al vorm in 1968 als maatregel om de Olympische Spelen neutraal te houden in reactie op meerdere demonstraties van atleten tijdens de Spelen van dat jaar, maar werd in 2020 voor het eerst verder uitgeweid naar aanleiding van de nieuwe opleving in atleetactivisme in deze tijd.¹² Op basis van gesprekken met atleten versoepelde het IOC de regels ietwat, zodat atleten zich nu buiten de Olympische stadions wel mogen uitspreken.¹³ Naast het IOC hebben vrijwel alle andere internationale en nationale sportbonden regels die

het straffen van politieke statements mogelijk maken.¹⁴

Terwijl fans en sportbonden sport dus graag beschouwen als apolitek vermaak, zijn er in de actualiteit regelmatig voorbeelden te vinden van de vermenging van sport met politiek. Op het moment van schrijven, in de zomer van 2024, zijn dat bijvoorbeeld de extreemrechtse groet die een Turkse speler tijdens het EK voetbal op het veld bracht,¹⁵ het verbod op het dragen van een hoofddoek voor Franse Olympiërs¹⁶ en de discussie over de testosteronwaarden van boksster Imane Khalif.¹⁷ Daarnaast wordt sport regelmatig betrokken bij binnenlandse politiek: politici maken beleid over sport en refereren regelmatig naar sport om hun imago te bevorderen,¹⁸ en sportprestaties kunnen positief reflecteren op de zittende regering.¹⁹ Ook op internationaal of geopolitiek niveau zijn sport en politiek verbonden. Sportevenementen zijn een optimale gelegenheid voor naties om zichzelf te presenteren aan de rest van de wereld²⁰ en het weigeren van naties bij deze evenementen kan een middel zijn om te straffen.²¹ Sportprestaties en de participatie van atleten in symbolisme en

9 C. Ibbetson, "Taking the knee: what do football fans across Europe make of the symbolic act?", YouGov 2021 (onderzoek), <https://yougov.co.uk/sport/articles/36370-taking-the-knee-football-fans-europe-support>.

10 *Ibid.* Naar de meningen van Belgische fans is geen onderzoek gedaan.

11 International Olympic Committee, *Olympic Charter*, Lausanne, DidWeDo, 2023, 94.

12 M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, *supra* vn. 2, 190 – 192.

13 Zie bijv. The IOC Athletes' Commission, "Guidelines on Athlete Expression – Olympic Games Paris 2024", Athlete 365 (richtlijnen), https://olympics.com/athlete365/app/uploads/2024/01/2023.12.01_OC-Athlete-expression-guidelines-amendment-FN.pdf.

14 H. Gemalmaz, "The Incompatibility of Banning Political Speech in Sports with the Right to Freedom of Expression Under the European Convention on Human Rights", in V. Boillet, S. Weerts en A.R. Ziegler (eds.), *Sports and Human Rights*, s.l., Springer, 2024, 221 – 222 (hierna: H. Gemalmaz, *Incompatibility*).

15 NOS, "UEFA start onderzoek naar 'wolvengroet' Turkse verdediger Demiral", NOS 2024 (nieuwsbericht), <https://nos.nl/artikel/2527213-uefa-start-onderzoek-naar-wolvengroet-turkse-verdediger-demiral>.

16 Amnesty International, "Frankrijk/Olympische Spelen: Hoofddoekenverbod bij sport laat discriminerende dubbele moraal zien", Amnesty International 2024 (blog), <https://www.amnesty-international.be/nieuws/frankrijkolympische-spelen-hoofddoekenverbod-bij-sport-laet-discriminerende-dubbele-moraal>.

17 Sporza, "Genderdiscussie bereikt climax nu Italiaanse na amper 46 seconden opgeeft tegen veelbesproken Algerijnse boksster" Sporza 2024 (nieuwsbericht), <https://sporza.be/nl/2024/08/01/genderdiscussie-bereikt-climax-nu-italiaanse-na-amper-46-seconden-opgeeft-tegen-veelbesproken-algerijnse-boksster~1722528758808/>.

18 M. Derks, "Competition, sportification and Dutch decency. Sport ambiguities in the Netherlands in the long 20th century" in N. Piercey en S.J. Oldfield (eds), *Sporting Cultures: Global Perspectives*, Manchester, MMU Sport and Leisure History, 2019, 23 – 44. (hierna: M. Derks, *Competition*).

19 P. Kissoudi, *Sport*, *supra* v.n. 5, 1690 – 1692.

20 A. Tomlinson en C. Young, *National Identity and Global Sports Events: Culture, Politics and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*. Albany, State University of New York Press, 2006, 1.

21 *Ibid.*, 1690.

tradities bij internationale sportevenementen bieden daarnaast invulling aan de nationale identiteit en dragen bij aan het verhaal van de natie en wakkeren zo het zogenaamd 'national consciousness' aan bij inwoners.²²

De positie van de atleet

De wisselwerking tussen sport en politiek voorziet de atleet met een uitzonderlijke mogelijkheid tot activisme. De atleet speelt bij het invullen van de nationale identiteit een cruciale rol: door deel te nemen aan tradities en symboliek (zoals het zingen van het volkslied of het dragen van de kleuren van de nationale vlag) helpt de atleet de natie en bijbehorende nationale identiteit te construeren en actief te houden.²³ Bij succesvolle sportprestaties wordt de atleet omarmd als vleesgeworden representatie van de nationale trots.²⁴ Ook in Nederland is dit zichtbaar, schrijft historicus Marjet Derks: in de marketing van het Nederlandse Olympische team wordt de gedeelde Nederlandse identiteit voortdurend benadrukt (met woordgebruik als 'wij Nederlanders'), en representatie van de Nederlandse cultuur is bij atleten ook buiten het sportveld zichtbaar in hun blonde uiterlijk, gebruik van de fiets als vervoersmiddel en het uitblinken in zogenaamd 'typisch Nederlandse sporten'.²⁵ Het feit dat Derks in haar analyse van het Nederlandse team het blonde uiterlijk noemt is interessant, omdat niet-witte atleten die een westers land representeren minder geaccepteerd en erkend worden als nationale vertegenwoordiger.²⁶ Zo vertelde Cynthia Bolingo, sprinter in het Belgisch vrouwenestafetteteam, recent dat zij

vaak op basis van haar huidskleur wordt gevraagd waar ze nou écht vandaan komt.²⁷

Door de positie van drager en vormer van de nationale identiteit heeft het activisme van de atleet een groot platform van speciale betekenis. Die betekenis wordt nog groter wanneer het activisme zich verhoudt tot de nationale identiteit, bijvoorbeeld als de atleet zich uitspreekt tegen bepaalde mensenrechtenschendingen in het eigen land, omdat kritiek op het eigen land niet past bij de verwachtingen die er zijn van een atleet die datzelfde land en bijhorende nationale identiteit representeert.²⁸ Naast de uitzonderlijke positie van atleetactivist hebben atleten een uitzonderlijke positie in een werkgebied waar politiek expliciet uit geweerd wordt. De pogingen om politiek buiten de sport te houden – door sportbonden met reglementen en door fans met negatieve reacties op atleetactivisme – faciliteren een zogenaamd politiek neutrale arena. De atleet die zich tijdens het sportevenement politiek uitspreekt, is hierdoor per definitie disruptief: de atleet houdt zich niet aan de regels en onderbreekt de apolitieke gang van zaken tijdens het sportevenement, wat heftige reacties veroorzaakt. Dit disruptieve element van het protest van de atleet is belangrijk: disruptie is een belangrijk element van protest omdat het ook anderen onmogelijk maakt om door te gaan met de status quo en weg te kijken van het onderwerp van protest.²⁹ Wanneer wegstijgen vervolgens onmogelijk wordt, komt het onderwerp van protest op de politieke agenda en is verandering mogelijk.³⁰ De gecensureerde politieke neutraliteit binnen een sportevenement biedt de atleet dus

22 P. Kissoudi, *Sport*, supra v.n. 5, 1702.

23 *Ibid.*

24 M. Derks, *Competition*, supra v.n. 18.

25 *Ibid.*

26 J. Jansen en M. Skey, "Who Can Represent the Nation? Elite Athletes, Global Mega Events and the Contested Boundaries of National Belonging." *Sociology* 2020, 1194 – 1211.

27 Sporza, "Belgian Cheetah Bolingo verloor vader aan coronavirus: "Alsof wereld stopte met draaien"", Sporza 2020 (interview), <https://sporza.be/nl/2020/06/29/cynthia-bolingo-openhartig-gesprek/>.

28 N. Villanueva (ed), *The Athlete as a National Symbol: Critical Essays on Sports in the International Arena*, Jefferson, McFarland & Company, 2020, 247 p.

29 C.R. Hayward, "Disruption: What Is It Good For?" *The Journal of Politics* 2020, (448) 452.

30 *Ibid.*

de mogelijkheid tot disruptief activisme, en de mogelijkheid toeschouwers te confronteren met politieke situaties en mensenrechtenschendingen waarvan zij liever weggijken.

Staat en toekomst van atleetactivisme in Nederland en België

Atleetactivisme is een fenomeen dat tot nu toe voornamelijk een rijke geschiedenis heeft in de Verenigde Staten. Zo is één van de meest toonaangevende voorbeelden van atleetactivisme dat van Tommie Smith en John Carlos, twee Amerikaanse atleten die bij de Olympische Spelen van 1968 tijdens het volkslied een *Black Power salute* brachten.³¹ In hetzelfde decennium waren er acties van nog zeker acht Amerikaanse atleten.³² Na het protest van Colin Kaepernick in 2016, dat in de VS veel ophef veroorzaakte,³³ volgde hier een nieuwe golf aan atleten die protesteerden tegen mensenrechtenschendingen door soortgelijke acties uit te voeren bij sportevenementen of deze juist te boycotten.³⁴

Bij Nederlandse en ook Belgische sporters daarentegen is de neiging om te protesteren minder aanwezig, beaamde ook Belgische basketbalster Emma Meesseman recent in een

interview.³⁵ Hoewel een toenemend aantal atleten in Nederland en België zich uitspreekt, zijn er bij de auteur slechts twee protestacties tijdens internationale sportevenementen bekend: de regenbooghandschoenen van snowboardster Cheryl Maas tijdens de Olympische Spelen in Sotsji in 2014³⁶ en het knielen van het Belgische mannenvoetbalelftal tijdens het EK voetbal van 2021.³⁷ Wel zijn er in de afgelopen jaren toenemend voorbeelden van protestacties vóór, na en tijdens kwalificaties voor internationale evenementen, vriendschappelijke wedstrijden op internationaal niveau, en wedstrijden op nationaal niveau.³⁸ Bovendien zijn er steeds meer voorbeelden van atleten die zich buiten het veld om via (sociale) media uitspreken, zoals voetballers Romelu Lukaku (BE) en Memphis Depay (NL).³⁹ Waar de Nederlandstalige context dus niet dezelfde rijke geschiedenis aan atleetactivisme biedt, lijken Nederlandse en Belgische atleten de laatste jaren alsnog het Amerikaanse voorbeeld meer te volgen. Toch blijven acties tijdens internationale sportevenementen veelal uit. De dreiging van sancties vanuit (internationale) sportbonden, die politieke uitingen verbieden, blijft dan ook aanwezig en is vaak genoeg om atleten ervan te weerhouden zich uit te spreken.⁴⁰

31 M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra vn. 2, 192.

32 Namelijk: Muhammad Ali en Kareem Abdul-Jabar (zie L. Borders, "Inspiring and Empowering Women: The WNBA Leading the Way into the 21st Century" *Journal of Legal Aspects of Sport* 2018, (121) 121); Lee Evans, Larry James en Ronald Freeman en Vincent Matthews en Wayne Collett (zie M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra vn. 2, 192 - 193).

33 S.H. Schmidt, E.L. Frederick, A. Perogerano, en T.C. Spencer, "An Analysis of Colin Kaepernick, Megan Rapinoe, and the National Anthem Protests", *Communication & Sport* 2019, (653) 654.

34 Zie bijvoorbeeld (nog voor Kaepernick) het activisme binnen de Amerikaanse vrouwenbasketbalcompetitie, beschreven in L. Borders, "Inspiring and Empowering Women: The WNBA Leading the Way into the 21st Century" *Journal of Legal Aspects of Sport* 2018, (121) 123; de acties van Gwen Berry, Race Imboden, Sam Mattis en Raven Saunders tussen 2019 en 2021, beschreven in M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra v.n. 2; en de acties tijdens de recente Winterspelen in Beijing, beschreven in M. Sullivan, "Team USA Is Leading a Secret Protest Movement Inside the Winter Olympics", *Rolling Stone* 2022, <https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/beijing-olympics-protest-team-usa-1298746/>.

35 J. Creteur, "Basketbalster Emma Meesseman: 'Behandel en aanvaard iedereen zoals hij of zij is. Zo moeilijk is dat toch niet?'" Knack 2024 (interview), <https://www.knack.be/sport/andere-sporten/basketbal/basketbalster-emma-meesseman-waarom-russen-niet-en-israelische-atleten-wel-op-de-olympische-spelen/>.

36 NOS Sport, "Cheryl Maas geeft toe: het was een statement", NOS Sport 2014 (nieuwsbericht), <https://nos.nl/artikel/2006853-cheryl-maas-geeft-toe-het-was-een-statement>.

37 HLN, "Opvallend: knielende Duivels uitgefloten, Russen knielen niet", HLN 2021 (nieuwsbericht), <https://www.hln.be/rode-duivels/opvallend-knielende-duivels-uitgefloten-russen-knielen-niet~af2e3cbf/>.

38 Dit gaat om acties van het Nederlandse voetbalteam (m), het Belgische voetbalteam (m), speelsters in de Nederlandse voetbalcompetitie (v) en speelsters in de Belgische basketbalcompetitie (v).

39 M. Van Damme, "Memphis Depay viert goals al langer zoals Lukaku en roept voetballers op om racisme samen aan te pakken", GVA 2023 (nieuwsbericht), https://www.gva.be/cnt/dmf20230407_94365001.

40 M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra vn. 2, 191.

Hoewel er tot nu toe geen uitspraak is die dit definitief bevestigt, lijkt een algeheel verbod op politieke uitspraken tijdens sportevenementen, zoals uitgevoerd door het IOC en andere internationale sportbonden, in strijd met artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.⁴¹ Bij *Rule 50*, bijvoorbeeld, maakt het feit dat het IOC de straffen die verbonden zijn aan dit verbod ook grotendeels willekeurig kan toepassen de kans groter dat het Europees Hof in deze regel een vorm van censuur zou zien.⁴² Op basis van de uitspraak van het EHRM in een zaak waarin sancties waren genomen tegen een Turkse voetballer die zich op sociale media politiek had uitgesproken⁴³ kan de conclusie worden getrokken dat het onrechtmatig is politieke uitspraken van atleten die niet tot haat of geweld aanzetten te verbieden, ook als zij een uitzonderlijke positie hebben als atleet of zich tijdens een sportevenement uiten.⁴⁴

Toch ervaren atleten ook dreigingen van andere actoren dan sportbonden, zoals sancties van autoritaire overheden en verlies van sponsors. Zo verdween Chinese tennisser Peng Shuai op verontrustende wijze uit het publieke oog nadat ze op sociale media had gedeeld dat een hooggeplaatste Chinese politicus haar had aangerand, en verloor Amerikaanse kogelslingeraar Gwen Berry 50.000 dollar aan sponsorgelden nadat ze haar vuist had opgestoken tijdens het Amerikaanse volkslied.⁴⁵ Daarnaast bevinden vrouwelijke sporters zich regelmatig in precare posities doordat zij in minder gunstige omstandigheden werken dan mannelijke atleten, zoals recent werd belicht door speelsters in de Nederlandse vrouwenvoetbaldivisie die demonstreerden tegen het feit dat het grootste deel van hen geen

(fulltime, betaald) contract heeft.⁴⁶ Voor de atleet die jarenlang slechts onkostenvergoedingen ontving wegen sancties van bonden mogelijk zwaarder dan voor de atleet die in dezelfde tijd een miljoenensalaris verdiende.

Conclusie

Hoewel sport verbonden is aan zowel binnenlandse als internationale politiek, reageren fans en sportbonden nog steeds negatief op atleetactivisme vanuit de wens om sport en politiek gescheiden te houden. Sport speelt een belangrijke rol in nationalisme, waarbij de atleet als representatie van het land bijdraagt aan de constructie van de nationale identiteit. De combinatie van de rol van de atleet als nationale held en de politieke neutraliteit van de sportarena maakt dat de atleet een uitzonderlijke positie heeft om zich politiek uit te spreken. Toch zijn er nog maar weinig Nederlandse en Belgische sporters die deze positie op internationaal niveau hebben benut. Waar artikel 10 EVRM hen waarschijnlijk beschermt voor sancties van sportbonden, vrezen zij mogelijk evengoed gevolgen van overheden of sponsors.

Nu mensenrechten in Europa steeds meer onder druk komen van extreemrechtse politiek zijn tegengeluiden hard nodig. Regelmatig komt het argument voorbij dat atleten zich niet uit zouden moeten spreken omdat uiteindelijk niet zij, maar sportbonden als het IOC en de FIFA invloedrijk zijn in de sportsector. Nadat het IOC in 2022 Spelen organiseerde in China, ondanks ernstige mensenrechtenschendingen van o.a. Oeigoeren in Xinjiang, en de FIFA in hetzelfde jaar een WK in Qatar voortzette ondanks de duizenden arbeidsmigranten die stierven tijdens voorbereidend

41 M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra vn. 2, 208; H. Gemalmaz, *Incompatibility*, supra v.n. 13, 248.

42 M. James en G. Osborn, *Athlete Activism*, supra vn 2, 207.

43 EHRM 18 mei 2021, nr. 48924/16, Naki en Amed Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği t. Turkije.

44 H. Gemalmaz, *Incompatibility*, supra v.n. 13, 248.

45 M. Sullivan, "Team USA Is Leading a Secret Protest Movement Inside the Winter Olympics", Rolling Stone 2022, <https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/beijing-olympics-protest-team-usa-1298746/>.

46 NOS Sport, "Eredivisiespeelsters in opstand: 'We vragen geen miljoenen, maar minimumloon'", NOS 2024 (nieuwsbericht), <https://nos.nl/artikel/2513806-eredivisiespeelsters-in-opstand-we-vragen-geen-miljoenen-maar-minimumloon>.

werk voor dit evenement, rest echter de vraag of het nut heeft om deze bonden op hun morele kompas aan te spreken. Misschien moet de druk eerder van onderuit komen. Dan zou het kunnen beginnen bij de atleten.

Vrijheid van religie op Franse voetbalvelden

Cathérine Van de Graaf¹

Op 29 juni 2023 besloot de Franse Raad van State (Conseil d'État) dat Franse sportfederaties spelers een verplichting van neutraliteit kunnen opleggen tijdens wedstrijden en sportevenementen om zo hun vlot verloop te garanderen en te voorkomen dat confrontaties plaatsvinden tussen de spelers.² Deze uitspraak kwam nadat de Raad van State was gevraagd door de "Association Alliance Citoyenne", de "Ligue des Droits de l'Homme" en verschillende individuele verzoekers (*les hijabeuses*³) om het desbetreffende verbod met disproportionele impact op speelsters met een *hijab* op te heffen. De uitspraak "Als het regent in Parijs dan druppelt het in Brussel" is weleens gebruikt om te verwijzen naar hoe anti-hijab regelgeving zich verspreidt van Frankrijk naar België.⁴ Vooral in de context van de bedekkende zwemkledij zagen we ook in België beperkende maatregelen verschijnen nadat dergelijke zwemkledij in Franse badsteden verboden werd.⁵ De vraag is of dat ook in deze context het geval zal zijn.

Naar de Raad van State

De twee verenigingen besloten het verbod op "het dragen van tekens of kleding die ogenschijnlijk een politieke, filosofische, religieuze

of vakbondslidmaatschap uitdrukken" door de Franse voetbalfederatie (Fédération française de football of FFF) aan te vechten.⁶ Dit verbod is van toepassing op alle officiële voetbalwedstrijden georganiseerd door de Franse Voetbalfederatie. Aangezien de Federatie het monopolie heeft op de organisatie van voetbalcompetities, zullen spelers die weigeren zich aan het betreffende verbod te houden noodzakelijkerwijs de competitie moeten opgeven en dus ook elke carrière in de sport die ze beoefenen in Frankrijk. Eerder zagen we zo bijvoorbeeld al dat Lina Boussaha de Franse club Paris Saint-Germain verliet omdat haar verzoek om met de *hijab* te spelen werd afgewezen.⁷

De verzoekers in deze zaak hadden aan het FFF gevraagd om dit eerste artikel van hun Statuten in te trekken of te veranderen maar de president van het FFF gaf hen op 31 augustus 2021 te kennen dit niet te willen doen.

Vooreerst oordeelde de Raad van State dat hij wel degelijk bevoegd was om over de kwestie te oordelen. Dit was zo omdat de betwiste bepalingen door de Federatie opgenomen werden in haar Statuten binnen de prerogatieven van openbaar gezag die haar zijn toegekend door de Franse Staat. Ze zijn dus administratief van aard en dus kon het FFF niet aanvoeren dat de

1 Cathérine Van de Graaf is postdoctoraal onderzoek aan de Universiteit Gent en postdoctoraal onderzoeker aan de Academy for European Human Rights Protection (Universiteit Keulen).

2 Raad van State (Frankrijk), Nr. 458088, 29 juni 2023. Beschikbaar via <https://www.legifrance.gouv.fr/ceta/id/CETATEXT000047772138>.

3 *Les Hijabeuses* is een collectief dat gevormd werd in het kader van de bovenvermelde "Association Alliance Citoyenne" en jonge voetbalsters die de *hijab* dragen verenigt.

4 E. Brems, "Diversity in the Classroom: The Headscarf Controversy in European Schools." *Peace & Change* 2006, vol. 31, ed. 1.

5 E. Brems, S. Ouald Chaib, en K. Vanhees. "'Burkini' bans in Belgian municipal swimming pools: Banning as a default option", *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2018, vol. 36, ed. 4, 271.

6 Artikel 1 van de Statuten van de *Fédération française de football*.

7 <https://www.nytimes.com/2024/07/13/world/europe/soccer-hijab-france.html>.

administratieve rechter niet bevoegd was om van de zaak kennis te nemen.⁸

Op inhoudelijk vlak verwijst de Raad kort naar de conclusies van de "*rapporteur public*" die een belangrijk onderdeel vormen van de procedure voor de Raad van State. De *rapporteur* beschrijft de rechtsregels die van toepassing zijn op het geschil en de relevante rechtspraak met betrekking tot de zaak die richting kunnen geven aan de mogelijke oplossing.⁹ Hij verduidelijkt eerst hoe het principe van *laïcité* door de Grondwettelijke Raad (*Conseil constitutionnel*) geduid werd als bestaande uit twee componenten: "aan de ene kant garandeert het individuen gelijke gewetensvrijheid, wat zowel het recht inhoudt om geen enkel geloof te hebben als het recht om vrij de religie van iemands keuze te belijden; aan de andere kant legt het een plicht tot religieuze neutraliteit op aan overheidsinstanties, en via hen aan degenen die betrokken zijn bij de openbare dienst, juist om de gewetensvrijheid voor iedereen te garanderen."¹⁰

De *rapporteur* benadrukt in zijn conclusies dat het idee van neutraliteit in liberale politieke systemen een verplichting oplegt aan de staat om geen van de opvattingen die in de samenleving aanwezig zijn over het goede leven te bevoordelen of te benadelen.¹¹ Deze verplichting, zo vervolgt hij, is een verplichting voor de Staat en geen morele eis voor individuen. Hij benadrukt herhaaldelijk dat er een fundamenteel onderscheid is tussen werknemers en gebruikers van openbare diensten, waarbij de vertegenwoordigers van een openbare dienst de belichaming zijn van dit gezag. Vanwege deze relatie tot het gezag moeten ze neutraal zijn om aan alle gebruikers van de dienst

de boodschap over te brengen dat hun gewetensvrijheid wordt gerespecteerd. Hij schrijft dat de Raad van State consequent heeft geoordeeld dat gebruikers "vrij zijn om hun religieuze overtuigingen en politieke meningen te uiten, inclusief door het dragen van kleding of tekens die deze overtuigingen uitdrukken, op voorwaarde dat ze de openbare orde of de normale werking van de openbare dienst niet verstoren, in het bijzonder door proselitisme of provocerend gedrag, of inbreuk [te] maken op de rechten van andere gebruikers".¹² De *rapporteur* is van mening dat er geen grote juridische problemen zijn om een strikte eis van neutraliteit toe te passen op alle werknemers of personen over wie de Franse voetbalbond "hiërarchisch gezag of beheersbevoegdheid uitoefent" en die "deelnemen aan de uitvoering van de openbare dienst" die aan de bond is gedelegeerd. De *rapporteur* erkent het duidelijke verschil tussen het organiseren van en het deelnemen aan een sportwedstrijd en stelt dat de regels zijn georganiseerd rond het essentiële onderscheid tussen werknemers en gebruikers van de openbare dienst. Gebruikers van een openbare dienst, die niet bedoeld zijn om de publieke macht te belichamen, zijn niet onderworpen aan een specifieke eis van neutraliteit. Hij stelt: "politieke of religieuze uitingen door gebruikers van een openbare dienst kunnen nooit als zodanig worden verboden, maar alleen voor zover en in de mate dat ze de normale werking van de openbare dienst in gevaar brengen of inbreuk maken op de rechten van derden".

In het arrest gaat de Raad van State echter lijnrecht in tegen deze conclusies en stelt: "het is de verantwoordelijkheid van een gedelegeerde sportfederatie om de regels vast te stellen voor

8 Par. 9.

9 <https://www.conseil-etat.fr/actualites/quel-est-le-role-du-rapporteur-public>.

10 Cons. const., 21 februari 2013, n° 2012-297 QPC.

11 CE Nrs. 458088, 459547 en 463408, Conclusions de M. Clément Malverti, Rapporteur public. Beschikbaar via https://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CRP/conclusion/2023-06-29/458088?download_pdf.

12 Hij stelt dat toen er in de rechtvaardiging van de wet van 2004 die het dragen van religieuze tekens in openbare scholen, hogescholen en lycea regelt naar *laïcité* werd verwezen, dit gebeurde om de godsdienstvrijheid van alle leerlingen te garanderen, die minderjarig zijn zonder de noodzakelijke intellectuele rijpheid om de religieuze doctrines waaraan ze onderworpen kunnen worden vrij en vreedzaam te waarderen. De wetgever heeft de liberale oriëntatie van de wet van 1905 dus niet achter zich willen laten door beperkingen van de godsdienstvrijheid te rechtvaardigen enkel op grond van "het beginsel van secularisme". Volgens de *Rapporteur* werd de vrijheid van godsdienstuiting daarentegen beperkt om de rechten en vrijheden van andere gebruikers te beschermen.

deelname aan de competities en evenementen die hij organiseert of autoriseert, inclusief de regels die het mogelijk maken om tijdens wedstrijden de veiligheid van spelers en de naleving van de spelregels te garanderen, zoals het geval kan zijn bij de regulering van uitrusting en kleding. Deze regels kunnen juridisch tot doel en gevolg hebben dat zij de vrijheid beperken van licentiehouders die wettelijk niet verplicht zijn het beginsel van neutraliteit van de openbare dienst te respecteren, om hun mening en overtuigingen te uiten als dit noodzakelijk is voor de goede werking van de openbare dienst, of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen, en aangepast aan en evenredig aan deze doelstellingen." De redenering hierachter is beknopt en gaat als volgt: "de federatie kan wettelijk elke toespraak of vertoning van politieke, ideologische, religieuze of vakbondsaard" en "elke daad van proselitisme of propagandamanoeuvres" die het goede verloop van de wedstrijden kunnen verstoren verbieden. Daarnaast stelt de Raad dat het betwist verbod op "het dragen van tekens of kledingstukken waarmee ogenschijnlijk uiting wordt gegeven aan een politieke, filosofische, religieuze of vakbondsgezindheid" dat beperkt is tot het tijdstip en de plaats van voetbalwedstrijden, noodzakelijk is om het goede verloop van de wedstrijden te waarborgen, met name door het voorkomen van schermutselingen of confrontaties die niets met sport te maken hebben. Als onderdeel van hun argument voerden de verzoekers aan dat het verbod een voorbeeld is van indirecte discriminatie op basis van religie aangezien het in de praktijk enkel op de *hijab* betrekking heeft. Dit onderdeel werd niet onderzocht door de Raad en eenvoudigweg afgewimpeld.¹³ De verzoeken van de "Association Alliance Citoyenne", de "Ligue des

Droits de l'Homme" en verschillende individuele verzoekers werden dus afgewezen.

Met deze uitspraak kijkt de Raad van State met weinig substantiële argumenten van zowel zijn eerdere rechtspraak als de conclusies van de *rapporteur public* af. Na een golf van burkiniverboden in Franse badsteden, bracht de Raad van State in augustus 2016 duidelijkheid door te stellen dat het niet aan de burgemeester toekomt om dergelijke kleding te verbieden wanneer deze niet gerechtvaardigd werden door een aantoonbaar risico op verstoring van de openbare orde of redenen van hygiëne of fatsoen.¹⁴ In de zaak die nu voorlag aanvaardt de Raad van State het voorkomen van hypothetische schermutselingen als voldoende reden om het verbod als noodzakelijk te beschouwen.

Wat nu?

De aanpak van de Raad werd uiteraard bekritiseerd. Recentelijk vroeg H  l  ne Pauliat zich bijvoorbeeld af of het arrest de eis om "*laicit  *" te respecteren niet tot ver buiten het traditionele veld van ambtenaren in de publieke sector heeft uitgebreid.¹⁵ In de laatste jaren werd dit aanhoudend en steeds verregaander afwijken van de oorspronkelijke betekenis en doel van "*laicit  *" al door verschillende rechtsgeleerden bekritiseerd.¹⁶ Ook de eisers waren niet tevreden met de uitkomst en wendden zich tot het Europees Hof voor de Rechten van de Mens met de claim dat hun rechten onder de verdragsartikelen 8 (recht op eerbieding van privé-, familie- en gezinsleven) en 9 (vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst) alleen genomen en in combinatie met artikel 14 (verbod van discriminatie) geschonden werden. Op 25 maart 2024 werd

13 CE Nr. 458088, par. 15.

14 CE Nr. 402742 en 402777, 26 augustus 2016. Beschikbaar via <https://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2016-08-26/402742>. CE Nr. 475636, 17 juli 2023. Beschikbaar via <https://www.conseil-etat.fr/Media/actualites/documents/2023/juillet-2023/475636.pdf>.

15 H. Pauliat, "Interdiction du port du voile pendant les Jeux Olympiques : que dit le droit?", le club de juristes, 16 October 2023. Beschikbaar via <https://www.leclubdesjuristes.com/societe/interdiction-du-port-du-voile-pendant-les-jeux-olympiques-que-dit-le-droit-1076/>.

16 Stéphanie Hennette Vauchez, "Is French *laicit  * still liberal? The republican project under pressure (2004-15)." *Human Rights Law Review* 2017, 285-312, 287; Carmen Innerarity Grau, "Illiberal Secularism. Fake Inclusion through Neutrality", *Cuadernos Europeos de Deusto* 2018, 45-61, 54; Jonathan Hauser, "Education, secularism, and illiberalism: Marginalisation of Muslims by the French state", *French Cultural Studies* 2021, 149-162 (abstract).

de zaak gecommuniceerd naar de partijen en ze is op dit moment dus hangende voor het Hof.¹⁷ Deze zaak houdt nauw verband met een zaak die tegen België werd ingespannen over het verbod op bedekkende zwemkledij in verschillende zwembaden.¹⁸ Deze zaak zou het Europees Hof de mogelijkheid gegeven hebben om zich uit te spreken over discriminatie van gebruikers van sportinfrastructuur en -dienstverlening op basis van hun religie maar werd door het Hof onontvankelijk bevonden.¹⁹ Dit wil dus zeggen dat de zaak *les Hijabeuses t. Frankrijk* de eerste zal zijn waarin het Hof zich over deze kwestie uitspreekt.

aanpak van religie in de openbare ruimte en blijven gelijkaardige verboden voorlopig uit.

Sinds het arrest van de Raad van State zagen we door de Parijse Olympische Spelen deze problematiek weer naar voren komen. Deelnemers aan de Olympische Spelen waren vrij een hoofddoek te dragen, behalve wanneer zij namens gastland Frankrijk deelnamen.²⁰ Zo kwam drie dagen voor de start van de Olympische spelen het nieuws naar buiten dat atlete Sounkamba Sylla niet mocht deelnemen aan de openingsceremonie.²¹ Achteraf werd voor dit individueel geval een pragmatische oplossing gevonden. Zo sprak journaliste Christiane Amanpour met de Franse minister van sport die zei dat Sounkamba Sylla alsnog mocht deelnemen aan de openingsceremonie samen met andere Franse atleten aangezien ze haar hoofddoek zou vervangen door een niet-religieuze vorm van haarbedekking.²² Voor België zagen we Taekwandoka Sarah Chaari als eerste Belgische ooit een bronzen medaille op de Olympische Spelen behalen in de discipline, met hoofddoek.²³ Misschien duidt dit op een aantoonbaar verschil in de Belgische

17 Het Human Rights Centre van de Universiteit Gent bereidt in deze context een *third party intervention* voor. Deze zal beschikbaar zijn via deze link: <https://hrc.ugent.be/clinic/third-party-interventions-before-ecthr/>.

18 EHRM, *Missaoui and Akhandaf v. Belgium* (communicated case), no. 54795/21, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-13682%22%7D>.

19 EHRM (dec.), *Missaoui and Akhandaf v. Belgium*, no. 54795/21.

20 <https://www.middleeasteye.net/news/paris-olympics-france-ban-veil-own-athletes>.

21 "French sprinter Sounkamba Sylla could miss Paris Olympics opening ceremony due to her hijab" <https://www.abc.net.au/news/2024-07-25/paris-olympic-games-sounkamba-sylla-hijab-ban/104136982>.

22 Christiane Amanpour, Thomas Schlachter and Claire Calzonetti, "French sprinter to take part in Opening Ceremony despite not being allowed to wear a headscarf", CNN (25 juli 2024). <https://edition.cnn.com/2024/07/25/sport/sounkamba-sylla-headscarf-france-opening-ceremony-spt-intl/index.html>.

23 <https://www.teambelgium.be/artikels/sarah-chaari-wint-als-eerste-belgische-ooit-medaille-in-het-taekwondo>.

Het Vlaams Sporttribunaal onder de loep

TvMR sprak met Cedric Vanleenhove

Door Pieter Cannoot¹

In 2008 werd het Vlaams Dopingtribunaal opgericht als tuchtorgaan voor de afhandeling van dopinginbreuken gepleegd door elitesporters en begeleiders in Vlaanderen. Nadat zijn bevoegdheden in 2020 gevoelig werden uitgebreid, werd het tribunaal omgevormd tot Vlaams Sporttribunaal (VST). Naast de disciplinaire bevoegdheid in dopingzaken, behandelt het Sporttribunaal ook tuchtklachten rond grensoverschrijdend gedrag gepleegd door leden of aangestelden van aangesloten Vlaamse sportorganisaties.

De redactie van het Tijdschrift voor Mensenrechten sprak met Cedric Vanleenhove, die als secretaris-generaal de werking van het Vlaams Sporttribunaal in goede banen leidt.

TvMR: Kan je de rol van het Vlaams Sporttribunaal en jouw functie daarin toelichten?

Cedric Vanleenhove: Het Vlaams Sporttribunaal is een tuchtorgaan dat in 2020 is opgericht voor de Vlaamse sport. Er leefde een gevoel dat zaken van grensoverschrijdend gedrag die werden aangemeld bij sportfederaties in Vlaanderen niet naar behoren werden behandeld. Men ging op zoek naar een overkoepelend tuchtorgaan voor de Vlaamse sport en uiteindelijk is de keuze gevallen op het toenmalige Dopingtribunaal. Bij de oprichting van het VST werd dan de mogelijkheid geboden aan de Vlaamse sportfederaties om bij het tribunaal aan te sluiten, zodat ze

tuchtdossiers rond grensoverschrijdend gedrag niet meer zelf zouden moeten behandelen. Op die manier konden die zaken met meer objectiviteit, neutraliteit en expertise behandeld worden. Op vandaag zijn er 67 aangesloten federaties, wat een heel groot aandeel is van de Vlaamse sportfederaties.

In theorie is er geen overkoepelend tuchtreglement aangezien het VST de tuchtreglementen van de aangesloten federaties toepast. In de praktijk is dat eigenlijk wel zo, doordat de federaties via hun koepelorganisatie (Vlaamse Sportfederatie) dezelfde juridische begeleiding hebben gekregen bij het opstellen van hun tuchtreglement. De facto hebben we dus eenvormige begrippen,

¹ Pieter Cannoot is docent recht en diversiteit aan de Universiteit Gent.

sanctiekaders enzovoort. Dat zorgt wel voor eenheid in onze tuchtrechtspraak.

Als secretaris-generaal ben ik directeur van het VST. Ik ben de schakel tussen de tuchtkamers en het bestuur van het tribunaal, dat is samengesteld uit vertegenwoordigers van de federaties en experten. Ik verzorg de redactie van het procedurereglement, organiseer de zittingen en onderhoud de contacten met Sport Vlaanderen, dat de werking van het VST grotendeels financiert. Voor de uitvoering van de beslissingen van het VST zijn de federaties zelf verantwoordelijk.

TvMR: Er leefde dus een gevoel dat klachten over grensoverschrijdend gedrag in de sport niet behoorlijk werden aangepakt. Was dat terecht?

Cedric Vanleenhove: Er zijn een aantal zaken prominent in de media gekomen, waarbij jonge sporters hadden aangegeven slachtoffer te zijn van grensoverschrijdend gedrag. Op het niveau van de federatie was daar niet voldoende mee gedaan. Dezelfde situatie deed zich ook voor in andere federaties. Dat leidde tot de overtuiging dat personeelsleden of het bestuur van federaties niet het best geplaatst zijn om de klachten te behandelen. Er moet tenminste een onafhankelijk tuchtorgaan zijn. De federaties kregen de keuze om zelf dergelijk onafhankelijk tuchtorgaan te voorzien, of om zich aan te sluiten bij een overkoepelend orgaan, zijnde het VST. Dat laatste scenario is voor de federaties dikwijls veel goedkoper. Bovendien hebben zij vaak zelf de nodige expertise niet in huis.

TvMR: Heeft de oprichting van het VST de eerdere perceptie rond de inadequate aanpak van grensoverschrijdend gedrag kunnen wegnemen?

Cedric Vanleenhove: Ik heb er geen cijfers over, maar dat gevoel heb ik toch. Vermeende slachtoffers die bij ons komen, geven toch sterk aan dat ze zich gehoord voelen en dat – in tegenstelling tot vroeger – hun zaak nu wel *au sérieux* genomen

wordt. We zien ook dat mensen die vroeger hun klacht anoniem hadden ingediend bij de federatie, nu wel in de openbaarheid willen treden. Daarnaast leidt een goede ervaring van een slachtoffer bij het VST er soms ook toe dat een sneeuwbaaleffect optreedt, en nog vele anderen naar voren komen. Dat geeft voor ons aan dat er vertrouwen is bij de slachtoffers. We krijgen ook vanuit de federaties signalen dat ze tevreden zijn met de afhandeling van de zaken.

We hebben de voorbije jaren dus krediet opgebouwd. Het feit dat het VST mee was opgenomen in de tv-reeks *De Rechtbank* heeft daar zeker aan bijgedragen. Dat heeft onze bekendheid zeer sterk vergroot. Sowieso grijpen we elke kans om onze werking toe te lichten aan de Vlaamse sportfederaties.

TvMR: Sinds kort behandelt het VST ook nog het hoger beroep tegen beslissingen van federaties inzake gender. Waarover gaat dat precies?

Cedric Vanleenhove: Die bevoegdheid is er eigenlijk gekomen op vraag van Voetbal Vlaanderen. Het gaat om beslissingen die genomen worden in situaties waarbij een sporter een gendertransitie heeft doorgemaakt. De vraag rijst dan in welke gendercategorie de sporter kan deelnemen. Voetbal Vlaanderen heeft een specifiek genderdispensatiebeleid, waarbij een ethische commissie uiteindelijk de beslissing zal nemen. Als de sporter niet akkoord gaat, kan die een beroep instellen bij het VST.

Tot nu toe zijn we enkel bevoegd voor Voetbal Vlaanderen, maar we merken toch wel al wat interesse bij andere federaties om een genderbeleid te ontwikkelen en zich dan bij ons aan te sluiten.

TvMR: Hebben jullie zicht op welke vormen van grensoverschrijdend gedrag het meest tot bij het VST komen? Hoe ruim worden die begrippen gedefinieerd?

Cedric Vanleenhove: Klassiek wordt grensoverschrijdend gedrag in de reglementen van de federaties opgedeeld in drie categorieën: seksueel grensoverschrijdend gedrag, geweld en pesterijen. De overgrote meerderheid van de zaken bij ons gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Zaken als racisme en andere vormen van discriminatie vallen ook onder de definitie van grensoverschrijdend gedrag, al hebben we nog geen dergelijke zaken gehad. Voetbal Vlaanderen, de federatie van waaruit de meeste tuchtzaken komen, heeft voor dat soort zaken ook nog steeds een eigen werking, waardoor die gevallen niet tot bij ons komen. Een discriminatoire motivatie kan wel een verzwarende omstandigheid uitmaken bij een geval van stalking of pesterijen, waardoor het toch in aanmerking genomen wordt.

TvMR: Hoe verhoudt het VST zich tot andere vormen van rechtsbescherming in de sportcontext?

Cedric Vanleenhove: Wij zijn een tuchtorgaan dat voor de aangesloten organisaties een stuk van de tuchtrechtelijke bevoegdheid van de federatie overneemt. Vaak loopt er in de zaken die bij ons worden aangemeld ook een strafrechtelijk onderzoek of is er een vervolging. Dat leidt soms tot een moeilijk samenspel. Als er al een definitieve strafrechtelijke uitspraak is, is het voor ons vrij gemakkelijk werken. We hoeven dan geen volledig onderzoek te doen en kunnen ons baseren op het strafdossier. Als het strafrechtelijk onderzoek nog maar pas loopt, gaan wij gewoon verder met onze zaak. We kunnen een tuchtdossier immers geen jaren laten aanslepen. Als een strafrechtelijke uitspraak nabij is, komt het wel voor dat we de behandeling van onze zaak even schorsen. De tuchtstandaard blijft wel anders

dan de strafrechtelijke standaard. We houden dus zeker rekening met de strafrechtelijke kant van het verhaal, maar zijn tegelijk ook niet volledig afhankelijk van het strafrechtelijk verloop.

Het onderscheid tussen het strafrecht en het tuchtrecht is voor de betrokken personen wel niet altijd even duidelijk. We proberen dat zoveel mogelijk te verduidelijken, maar rekenen daar ook op de verantwoordelijkheid van de API's (aanspreekpunten integriteit) van de federaties om de betrokkenen te informeren. Wat we wel merken is dat velen een strafrechtelijke afhandeling van hun melding heel zwaarwichtig vinden en om die reden enkel voor een tuchtrechtelijke klacht kiezen.

TvMR: De sportwereld wordt gekenmerkt door grote machtsonevenwichten, die vaak in het nadeel van de sporter spelen. Zijn er in de procedures bij het VST bepaalde garanties ingebouwd om de eerlijkheid van de procedure te garanderen?

Cedric Vanleenhove: De belangrijkste waarborg bestaat erin dat de leden van de onderzoeksinstantie en tuchtkamer onafhankelijk en onpartijdig zijn. Ze dienen daartoe ook een verklaring te ondertekenen. Van zodra iemand een band heeft met een betrokken federatie, kan die niet optreden in de zaak. Dat is een groot verschil met hoe het vroeger was, toen het vaak bestuursleden van een federatie waren die optraden in tuchtzaken rond grensoverschrijdend gedrag. Onze tuchtkamer bestaat grotendeels uit magistraten (raadsheren in het hof van beroep, een staatsraad...). In de onderzoeksinstantie zetelen parketmagistraten, een vrederechter, een politierechter en een advocaat. Die mensen kennen de klappen van de zweep dus echt wel. Daarnaast bieden we hen ook jaarlijks een bijkomende opleiding over bijvoorbeeld de sportcontext of verhoortechnieken.

We onderzoeken *à charge* en *à décharge*. De partijen worden dus gelijkwaardig behandeld. De onderzoeksbevoegdheden zijn beperkt tot het

horen van personen en het ontvangen van (schriftelijke) stukken. We merken dat veel betrokkenen (vermeende daders, vermeende slachtoffers en getuigen) heel vaak ingaan op de uitnodiging om gehoord te worden.

Op inhoudelijk vlak wordt, vooral door API's, gebruik gemaakt van een soort vlaggensysteem om de ernst van een melding te kunnen inschatten. Het bestaan van een machtsonevenwicht is daarbij een belangrijke indicator.

TvMR: Door welke bronnen laten de tuchtrechters zich leiden bij hun beoordeling van de zaak? Hebben zij bijvoorbeeld aandacht voor de beslissingen van het Internationaal Sporttribunaal (CAS) en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens?

Cedric Vanleenhove: De rechters vertrekken uiteraard van het dossier, waarin getuigenverklaringen, schriftelijke stukken en pleidooien zijn opgenomen, en het betrokken tuchtreglement. Ik ben natuurlijk niet aanwezig bij het beraad, maar ben ervan overtuigd dat onze rechters zeer goed op de hoogte zijn van alle relevante ontwikkelingen op nationaal en internationaal niveau. Eén van onze leden zetelt ook in het CAS.

TvMR: Het VST is een juridisch verankerd orgaan, dat vertrekt vanuit een procedurele aanpak van grensoverschrijdend gedrag. Welke andere maatregelen zijn er daarnaast nog nodig om deze problematiek in de sport aan te pakken?

Cedric Vanleenhove: Het VST is maar een klein element in het hele verhaal. We zijn er vooral om de meest ernstige zaken van grensoverschrijdend gedrag aan te pakken. De meeste gevallen komen niet tot bij ons, maar worden zonder sanctienering behandeld door de API's in de federaties. Zo kan er een bemiddelend gesprek plaatsvinden, kunnen afspraken gemaakt worden, kan de dader op het gedrag gewezen worden enzovoort. Sportieq (de zeer recente fusie van Centrum

Ethiek in de Sport en Gezond Sporten) is nu sterk bezig met de opleiding van die API's, en wij bieden ook juridische vormingen over de werking van het VST. De API's zijn de echte kernfiguren in de aanpak van grensoverschrijdend gedrag binnen de federaties. Sport Vlaanderen heeft ook de financiering van de sportfederaties gekoppeld aan de behoorlijke aanpak van grensoverschrijdend gedrag.

Ik heb dus sterk het gevoel dat er nu een grote mentaliteitswijziging is gekomen in de sportwereld. Daardoor voelen mensen zich gesterkt om meldingen te doen waar ze dat vroeger niet zouden gedaan hebben.

TvMR: De sportwereld wordt voornamelijk via zelfregulering georganiseerd. Traditioneel is het recht van de mensenrechten eerder gericht op het garanderen dat de overheid diens mensenrechtenverplichtingen nakomt, eerder dan private organisaties zoals een sportfederatie. Verschillende internationale mensenrechtenactoren houden zich de laatste jaren echter wel steeds meer bezig met sport en ook in recente rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zien we dat het EVRM, vaak via een procedurele omweg, relevantie heeft voor sportfederaties. Draagt het VST eveneens bij tot die hogere aandacht voor mensenrechtenbescherming van sporters?

Cedric Vanleenhove: Het klopt dat de zelfregulering van de sportwereld wat meer onder druk is gekomen vanuit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Door de aanpak van grensoverschrijdend gedrag, draagt het VST bij tot het garanderen van de fysieke en mentale integriteit van personen betrokken in de sport. Vanuit dat perspectief heeft het dus zeker aandacht voor de bescherming van mensenrechten.

Daarnaast besteden wij ook veel aandacht aan het garanderen van procedurele mensenrechten, zoals het recht op een eerlijk proces. We gaan

sterk uit van het vermoeden van onschuld en de wapengelijkheid onder de partijen. We zorgen er ook voor dat vermeende daders, vermeende slachtoffers en getuigen op aparte dagen verhoord worden. Op die manier kunnen we de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen beschermen.

We hebben ook al gereflecteerd over de samenstelling van ons bestuur, aangezien de aanwezigheid van vertegenwoordigers van de federaties potentieel een vermoeden van partijdigheid zou kunnen opleveren. Doordat we een strikte scheiding van bevoegdheden hebben geïnstalleerd tussen het bestuur en de afhandeling van de tuchtklachten, lijkt een herziening van het bestuur ons echter niet aan de orde. De bestuursleden hebben geen kennis over noch enige invloed op de hangende zaken. Ook worden de rechters en de leden van de onderzoeksinstantie niet aangeduid door het bestuur maar door een onafhankelijke benoemingscommissie.

TvMR: Hoe schat je de toekomst van het VST in? Komen er nog veel zaken en/of bevoegdheden bij?

Cedric Vanleenhove: Op het vlak van de aanpak van grensoverschrijdend gedrag hoop ik dat we kunnen voortdoen zoals we nu bezig zijn: op een onafhankelijke en kwaliteitsvolle manier ernstige situaties van grensoverschrijdend gedrag in de sport berechten, en goed informeren en rapporteren over onze werking.

Voor onze dopingbevoegdheid komt er binnenkort een uitbreiding aan: we zullen nu ook kunnen optreden bij zaken in de breedtesport. Binnen het genderbeleid hopen we dat in de toekomst meer federaties bij onze werking zullen aansluiten.

Tot slot zijn we momenteel ook bezig met een verkenning over de mogelijke uitbreiding van onze bevoegdheid richting het algemene tuchtrecht in de sportcontext (dus los van doping of grensoverschrijdend gedrag). Op dat punt zijn

de federaties nog zeer divers. We hebben de federaties gevraagd om ons gedurende één jaar in te lichten over het type zaken van algemeen tuchtrecht die ze behandelen. Op basis daarvan zullen we evalueren of we iets voor de federaties kunnen betekenen.

We blijven ook kijken naar goede voorbeelden uit het buitenland, want ons doel blijft om de sportsector zoveel mogelijk te ondersteunen door juridische procedures over te nemen.